

μου ἐστιάζεται κυρίως στο ἑλληνικὸ κείμενο τῆς μετάφρασης, ἐνῶ γιὰ τὸ λατινικὸ κείμενο ἀκολουθεῖται (μὲ κάποιες διαφοροποιήσεις) ἡ δευτέρη ἔκδοση τοῦ L. Bieler (1984). Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ Μ. Παπαθωμόπουλος γνωρίζει καὶ ἀντιμετωπίζει κριτικὰ καὶ τὴν ιδιωτικὴ ἔκδοση τοῦ καθηγητῆ Ἀναστασίου Μέγα (Θεσσαλονίκη 1996), μὲ τὴν χειρόγραφη παράδοση τῆς ὁποίας συμφωνεῖ βασικά, ἐνῶ ταυτόχρονα διαφοροποιεῖται σὲ πολλὰ σημεία ἀποκατάστασης τοῦ κειμένου. Εἰδικότερα, ὁ ἐκδότης τῆς Σειρᾶς τῆς Ἀκαδημίας στηρίζεται στὸ κριτικὸ ὑπόμνημα ἀποκλειστικὰ στὶς γραφές τοῦ ἀρχέτυπου O (= Romanus Angelicus gr. 48: XIV αἰ.), διορθώνοντας ἄλλοτε τὸ κείμενο τῆς editio princeps καὶ ἄλλοτε ἐπιβεβαιώνοντας ὁρισμένες ὑποθέσεις τῶν Weber καὶ Bétant.

Πρόθεση τοῦ Μ. Παπαθωμόπουλου (σελ. LXXII) εἶναι νὰ προβάλει τὸ ἐνδιαφέρον, ποὺ παρουσιάζει τὸ ἑλληνικὸ κείμενο γιὰ τὴν ἀποκατάσταση τοῦ λατινικοῦ. Ἡ ἔκδοση καλύπτει ἐπίσης τὰ σχόλια, ποὺ ὁ Πλανούδης περιέλαβε στὴν μετάφρασή του καὶ τὰ ὁποῖα πιθανὸν νὰ εἶχε συναντήσει στὰ λατινικὰ χειρόγραφα τῆς *De Consolatione*. Ὁ τόμος κλείνει μὲ ἓνα Παράρτημα ποὺ περιέχει καὶ ἄλλα παλαιὰ λατινικὰ σχόλια καθὼς καὶ τὴν πραγματεία τοῦ Servatus Lupus γιὰ τὰ μέτρα τοῦ Βοηθίου. Στὸ τελευταῖο τμῆμα τοῦ Παραρτήματος (σσ. 127-132) ἐκδίδεται ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Μαξίμου (=Μανουήλ) Ὁλοβώλου *Πρὸς ὁμήλικας, Διαίρεσις ἀρίστη περὶ τῶν διαλεκτικῶν Βοετίου Φιλοσόφου Λατίνου* (πρώτη ἔκδοση: M. Treu, στὴν *Byzantinische Zeitschrift*, 5, 1896), ἡ ὁποία ἀπαντᾶται στὴν ἀρχὴ τῆς μετάφρασης τοῦ *De topicis differentiis* τοῦ Βοηθίου ἀπὸ τὸν Ὁλόβωλο καὶ θεωρεῖται σημαντικὴ γιὰ τὴν παράδοση τοῦ κειμένου τῆς *De Consolatione*. Ὁ τόμος ἐννέα συμπληρώνει ἔτσι τὴν σημαντικὴ ἔκδοση τῶν λογικῶν ἔργων τοῦ Βοηθίου ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Δ. Νικήτα στὴν ἴδια Σειρά (*Βυζαντινοὶ Φιλόσοφοι* 5, 1990). Ἰδιαίτερη βοήθεια στὴν μελέτη τοῦ ἔργου προσφέρουν τὰ εὐχρηστα Εὐρετήρια κυρίων ὀνομάτων, λατινικῶν καὶ ἑλληνικῶν ὄρων (*Index Latinograecitatis*), καθὼς καὶ χροίων ἀρχαίων συγγραφέων.

Εὐχρῆς ἔργο εἶναι ἡ νέα κριτικὴ ἔκδοση τοῦ ἐμπειροῦ φιλόλογου Μ. Παπαθωμόπουλου νὰ προσεχθεῖ ἰδιαίτερα ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς τῆς Φιλοσοφίας ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῶν ἐπιδράσεων στὸν ὑστεροβυζαντινὸ στοχασμὸ. Ἀναμφισβήτητα, ἡ ἔκδοση τῆς μετάφρασης τοῦ Πλανούδη προσφέρει πολλὰ στὴν γνώση μᾶς γιὰ τὴν λόγια παραγωγὴ στὸ Βυζάντιο καὶ κυρίως γιὰ τὴν λατινομάθεια τῶν βυζαντινῶν, πολὺ περισσότερο, ὅταν στὸν ἐντυπωσιακὰ ἀναπτυσσόμενο σήμερα χώρὸ τῆς βυζαντινῆς Φιλοσοφίας ἀπαιτοῦνται, πρῶτιστα, πολλὲς καὶ νέες ἐκδόσεις γιὰ ἀσφαλεῖς ἐμπνηντικὲς προσεγγίσεις ἀγνωστων κειμένων τοῦ ἀνατολικοῦ μεσαίωνα. Αὐτὸν τὸν σκοπὸ ὑπηρετεῖ, μὲ κάθε τρόπο, ἡ Σειρά τῶν βυζαντινῶν Φιλοσόφων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἡ ὁποία φθάνει αἰσίως στὸν 10^ο τόμο της μὲ τὴν προσεχὴ ἔκδοση ἀπὸ τὸν καθηγητὴ Ἰωάννη Δ. Πολέμη τοῦ ἀνέκδοτου ἔργου τοῦ Θεοφάνους Νικαίας (β' μισό τοῦ 14ου αἰ.) *Ἀπόδειξις ὅτι ἐδύνατο ἐξ αἰδίου γεννησθαι τὰ ὄντα καὶ ἀνατροπὴ ταύτης*.

Πολυτίμη-Μαρία ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Δημήτρης Κ. ΒΕΛΙΣΣΑΡΟΠΟΥΛΟΣ, *Βοήθιος, ὁ νοσταλγὸς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Ἡ «Παρηγορία τῆς Φιλοσοφίας»*, Ἀθήνα, ἐκδ. Νέα Σύνορα, Α.Α. Λιβάνη, 1998, 471 σσ.

Ὁ κ. Βελισσαρόπουλος ἔχει παρουσιάσει πλούσιο ἔργο στὸν τομέα τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας καί, ἰδιαίτερα, τῆς πλέον ἄτυπης, τῆς Ἰνδικῆς καὶ τῆς κινέζικης φιλοσοφίας, μετὰ ξὺ ἄλλων. Στὸ παρὸν βιβλίο του ἀσχολεῖται μὲ μιὰν ἀκόμη ἄτυπη «περίπτωση», ἐκείνη τοῦ ρωμαίου φιλοσόφου τῆς ἀρχῆς τοῦ Μεσαίωνα, Anicius Manlius Severinus Boethius, τοῦ γνωστοῦ σὲ μᾶς ὡς Βοηθίου (περ. 480 - 524 μ.Χ.). Λέμε «ἄτυπη» περίπτωση, ἐπειδὴ ὁ Βοήθιος ἀνήκει σὲ ἐκείνην τὴν, κοινῶς λεγόμενη, ἐποχὴ τῆς παρακμῆς, τῆς φημιζόμενης ὡς ἀντι-φιλοσοφικῆς, τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεσαίωνα. Καὶ ὅμως ὁ Βοήθιος εἶναι πρόσωπον κεντρικὸ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, σημαντικότερον πολλῶν ἄλλων ποὺ ἔχουν τὴν τύχη νὰ

αναφέρονται συχνότερα από τους μελετητές. Ο Hans von Campenhausen τον συγκαταλέγει μεταξύ των λατίνων Πατέρων της Έκκλησίας, ως τον τελευταίο τους, μετά τον ιερό Αύγουστινο, αν και το θεολογικό του έργο δεν είναι σημαντικότερο του φιλοσοφικού και σχολιαστικού, έπειδή ακριβώς εκτιμά την επίδραση που εκείνος άσκησε στην εξέλιξη της μεσαιωνικής διανοήσεως. Ο Alain de Libera, ιστορικός της φιλοσοφίας του Μεσαίωνα, αναφέρεται στον Βοήθιο ως εξής: «Βαθύς μεταφυσικός, ο Βοήθιος εξέφρασε τις σημαντικές κατευθύνσεις μίας διάκρισης που στηρίζει όλη την όντο-θεο-λογική παράδοση, της διαφοράς μεταξύ του είναι και του όντος, την όποια, στο *Sein und Zeit*, ο M. Heidegger απέδωσε με την ονομασία “όντολογική διαφορά” (πβ. *La philosophie médiévale*, Paris, 1993, σέ μετάφραση δική μας)». Ο Εϋ. Μουτσόπουλος γράφει γι' αυτόν: «Πνεύμα ανήσυχον, εύρέθη εις έπαφήν τόσον πρός τον κόσμον του Βυζαντίου όσον και πρός την Ρώμην πρός την όποιαν και παρέμεινε πιστός, ακόμη και μετά την εις τον άρειανισμόν προσχώρησιν του αυτοκράτορος Θεοδώριχου, πρώην προστάτου και, μετά ταύτα, διώκτου του. Έλεύθερος, ο Βοήθιος προητοίμαζε την επί κλασσικών βάσεων αναδιοργάνωσιν της παιδείας εις την Δύσιν, αναδιοργάνωσιν θεμελιωθεΐσαν επί προτύπων των όποιων δείγμα άποτελεί ή περίφημος *Institutio arithmetica*. Έγκλειστος, ένεθυμείτο τά στωικά του άναγνώσματα. Επί τη βάσει αυτών συνέθεσεν την περίφημόν του *Παρηγορίαν* (*Consolatio*), μείγμα, ως και αι *Έξομολογήσεις* του Αύγουστίνου, ρητορικής έμφάσεως και ειλικρινούς χριστιανικής διαθέσεως» (πβ. *Η σχολαστική διανόησις, καταβολαι και διαμόρφωσις*, Αθήναι, 1978, σ. 20).

Ο Βοήθιος, ο όποιος έσπούδασε την φιλοσοφία στην Αθήνα (ίσως και στην Αλεξάνδρεια) και που φιλοδοξούσε νά μεταφράσει τó σύνολο των έργων του Πλάτωνος και του Αριστοτέλη στα λατινικά, δεν ήταν διόλου ένας απομονωμένος λόγιος και στοχαστής: υπήρξε πρώτα σύμβουλος και κατόπιν ύπορχος (*magister officium*) του όστρογότθου αυτοκράτορα της Ρώμης Θεοδώριχου από τó 510 και μέχρι τó 524 ή τó 525. Κατηγορηθείς για συνωμοσία με τους Βυζαντινούς, συνελήφθη, καταδικάστηκε με διαταγή του αυτοκράτορος και, τελικώς, θανατώθηκε. Στην φυλακή πριν από την εκτέλεσή του, συνέγραψε ένα από τά άριστουργήματα της λατινικής λογοτεχνίας, την *Παρηγορία της Φιλοσοφίας*, σέ πέντε βιβλία, όπου ο πεζός λόγος (διάλογος) έναλλάσσεται με την ποίηση. Τό έργο εκθέτει τις ιδέες του φιλοσόφου σχετικά με την Τύχη και την Εύτυχία, μέσα από τον διάλογο μεταξύ του ίδιου του Βοήθιου και της κινής Φιλοσοφίας. Θυμίζουμε ότι τό έργο αυτό είχε μεταφράσει στα έλληνικά ο βυζαντινός λόγιος Μάξιμος Πλανούδης. Η μετάφραση αυτή κυκλοφορείται σέ κριτική έκδοση του κ. Μ. Παπαθωμόπουλου στη σειρά των βυζαντινών φιλοσόφων της Ακαδημίας Αθηνών, την όποια διευθύνει ο κ. Λίνος Μπενάκης. Στην ίδια σειρά βρίσκουμε και τό *De topicis differentiis*, του Βοηθίου, στην μετάφραση των βυζαντινών Μανουήλ Όλοβώλου και Προχόρου Κυδώνη, σέ έκδοση του κ. Δ. Ζ. Νικήτα.

Ο κ. Βελισσαρόπουλος δεν μάς δίνει έδω μόνο την ώραία του μετάφραση της *Παρηγορίας* πιστός στην αρχή του νά εκθέτει συστήματα στοχασμού που προσδιορίζουν και προσδιορίζονται από μίαν εποχή και έναν πολιτισμό, συνοδεύει τό έργο με έκτενη ιστορική των γεγονότων και των πολιτιστικών τάσεων της εποχής εισαγωγή, με μία περιγραφή των φιλοσοφικών ιδεών του Βοηθίου, και ακόμη με μία παρουσίαση των απόψεων γνωστών σύγχρονων σχολιαστών (Gigon, Campenhausen, Fumaroli, Jolivet κ.ά.) για τον Βοήθιο και την *Παρηγορία* του. Τό βιβλίο κλείνουν τά Παραρτήματα, με θέματα ιστορίας της φιλοσοφίας ή βιβλιογραφία: οί παραπομπές στις πηγές, τό εύρετήριο όνομάτων και ένας χάρτης της Δ. Ευρώπης επί Θεοδώριχου. Πρόκειται λοιπόν για έργο διαφωτιστικό περί του φιλοσόφου και της εποχής του, της τόσο σημαντικής για την μετέπειτα εξέλιξη της ευρωπαϊκής διανοήσεως αλλά και τόσο λίγο γνωστής, που ο κ. Βελισσαρόπουλος κατορθώνει νά μάς καταστήσει οικειότερη.

Γ. ΑΡΑΜΠΑΤΖΗΣ